

10. Mi a helyzet hát ma az irodalom és a nyelvoktatás kapcsolatával ?

A választ mindannyian tudjuk, én inkább a jövőre nézek: az irodalom az országismereti nyelvháttérzésnek hatalmas és /célszerű felhasználásban/ jócskán elhanyagolt segédanyagraktára. Ebben a meggyőződésben összeállított jegyzetem alapján /Literarisches Lesebuch für Deutsch Lernende, Budapest, 1983./, a belőle vett szövegekkel olyan gyorsan a hallgatókba lehetett ültetni a német nyelv csíráit, hogy magam is csodálkoztam: bennük - az ortegai én-ben - kezdett fejlődni, nőni, működni a föltárt forrásaiból táplálkozó nyelv. Kiejtést-intonációt, nyelvtant, országismeretet, de még gazdasági lexikát is /kezdeteit legalább/ írók szövegein tanultunk. S már maguk a szövegek kínáltak gyakorlatozó példákat, kínáltakoztak memorizálásra és alkotásra.

Az írói szövegek rengetegéből célszerűen és mértéketesen válogatva vethetnénk meg egy komplex országismereti tankönyv anyagát. Meggyőződésem és próbált tapasztalatom, hogy a jó és jól választott írói-költői szöveg önmagában is megvalósított szerveesség. A komplexitás példadarabja.

(1986.)

S z ú c s József

**A magyar történelem és országismeret oktatása
a Kliment Ohridszki Egytemen**

I. A magyar történelem tanítása a szófiai Kliment Ohridszki Egyetem magyar szakán több szinten folyik. Először bolgár nyelven az első szemeszterben heti hat órában, majd magyar nyelven a második évfolyamon heten-

ként két órában. Debrecenben, ahol a harmadik évfolyamon tanulnak a hallgatóink, Országismeret, és Bevezetés a magyar kultúrába c. tárgyak van heti két-két órában. Országismeret-ből vizsgát tesznek, a Bevezetés a magyar kultúra tárgyból pedig gyakorlati jegyet kapnak.

A magyar történelem tanításának ún. második szintjével szeretnék részletesebben foglalkozni. A második évfolyamon hat órában fonetikát és fonológiát tanulnak a hallgatóink, valamint nyolc köznyelvi órájuk van. A köznyelv óráiból egész éven át hetenként két órát fordítunk történelemre, s ugyancsak kettőt irodalomra a harmadik szemeszterben. A második évfolyamon a negyedik szemeszter után köznyelvből vizsgázik, amelyen történelmi, irodalmi s természetesen a köznyelvi ismereteiket is számonkérjük. /Az ún. Bevezetés a magyar irodalomban c. tantárgy a negyedik szemeszterben a tanterv szerint történik, hetenként négy órában, de nem vizsgaköteles, következésképpen a vizsgán nem az ismeretek mélységének, hanem a kommunikációs készségnek az ellenőrzése miatt szerepel. Viszont az alapvető magyar irodalmi ismeretekre is szükségük van, mert a következő évben Debrecenben már egyetemi szinten kell az irodalommal foglalkozniuk./

A magyar történelmet egy nem tankönyvnek írt, a Magyar Lektori Központtól kapott könyvecskéből tanítjuk. A Magyar sorsfordulók-ból 11 témát veszünk át, az őshazától, illetve a magyarok közép-európai megjelentésétől napjainkig követjük a fontosabb eseményeket. Két év tanítási tapasztalata alapján szeretném elmondani, hogyan sikerült olyan módszeres eljárást alkalmazni, s olyan kommunikáció-centrikus feladatokat, gyakorlatokat létrehozni, amelyekkel eredményesen elsajátíthatók a történelmi, s a legalább annyira fontos lexikai és nyelvtani tudnivalók is.

Az egyes témák /fejezetek/ közvetlen feldolgozását háromféle gyakorlat egészíti ki, amelyek a szöveg megértésére és a reprodukív beszéd gyakorlására szolgálnak. Az egyik 10-20, egyenként, pontonként 3 egységből álló kérdéssorozat - néha bevezető mondatokkal -, a másik pedig szöszedetféle, a harmadik /tartalmi/ vázlat.

A másik gyakorlat, illetve feladatsorozat a hallgatók lexikai és nyelvtani ismereteinek bővítésére készült, tehát csak közvetve segíti a magyar történelem elsajátítását. /Van alapszintű nyelvtanításra alkalmas tankönyvünk az első és második szemeszterre /Sipos-Szűcs: Magyar nyelv bolgároknek/, de nincs középfokú vagy a haladók számára készült tankönyv. Ehelyett valamennyi szaktárgyunkat /fonetika, irodalom, történelem/ és a társalgásra szánt témáinkat úgy tanítjuk, hogy a közép-, illetve haladó szintű nyelvtani-lexikai ismereteket is megszerezhessék még mielőtt az egyetemi szintű szisztematikus morfológia, szintaxis, lexológia stb. oktatásra sor kerülne. E feladatsorozatban kapott helyet a történelmi szövegben található néhány ige, illetve főnév ragozása, szócsalád összeállítása, szómagyarázatra, jegyzetírásra /annotáció/, szövegvariálásra felszólító feladat és gyakorlat.

Az egyes történelmi témák közvetlen feldolgozására szolgáló, szövegcentrikus gyakorlatokkal részletesebben szeretnék foglalkozni. Az intenzív idegen nyelvoktatás nem nélkülözheti - az anyanyelvi sem -, a kérdések segítségével történő szöveg megértést, de a szövegalkotást sem. Ennek ellenére a nyelvtankönyvek szerzői csupán a megértés ellenőrzése céljából használnak kérdéseket, hasonlóképpen a nyelvtanárok is. A Magyar sorsfordulók témáihoz írt kérdéssorozat nem egy-egy kérdésből áll, hanem három kérdés alkot egy-egy pontot, egységet. A pszichológiai, didaktikai és nyelvoktatási cél az egy-nél több kérdést tartalmazó egységekkel az, hogy a hall-

gatók olyan rendszeresen ismétlődő feladatot végezzenek, amelyben egyszerre több mondatot kell fejben tartaniuk, egyszerre több mondattal kell felelniük, tehát a rövidtávú memóriájukat fejlesztjük vele, ha például előadást hallgatnak, képesek legyenek több mondatra is emlékezni. Tapasztalataink szerint a rövidtávú memória tudatos fejlesztésével a hallás utáni megértés tanítása jelentősen meggyorsítható, ennek következményeképpen a hallgatók megfelelő szintű jegyzetelési képességre tesznek szert.

A kérdéssorozat másik előnye, hogy felhasználásával jól megvalósítható a tanulás vezérlése. Megkönnyíti a szöveg megértését azáltal, hogy a hallgatók a legfontosabb információkat keresik meg, tehát nem tévednek el a számukra sok ismeretlen szót tartalmazó szövegben. Ha pedig házi feladatként írásban válaszolnak a kérdéssorozatra, a tanár javítása után kulcsként használható /egyéni, kiscsoportos, páros munkában/, tehát a frontális oktatásnál jóval intenzívebb differenciált tanítás-tanulás valósítható meg általa. Reprodukív beszédképzéshez például vázlatként szolgál a kérdéssorozat, tehát irányított folyamatos monológikus, illetve dialógikus beszéd hozható létre vele.

A kérdéssorozatot a szövegből kiemelt szószerkezetek, illetve bővített szószerkezetek jegyzéke követi. Ez a hagyományos szöszedetet helyettesítő gyakorlat a szavakat szövegkörnyezetben vonzatos- és egyéb szószerkezetekben, frázisokban, lehetőség szerint variált változatban mutatja be.

Például a császár kénytelen kiegyezni a nagybirtokosokkal. Variáció/k/: az uralkodó kénytelen kiegyezni a földesurakkal, /I. Ferenc József császár és király kénytelen eleget tenni (vagy engedni) a nagybirtokosok követeléseinek, stb.

Ha csak az új szavakat adnánk meg /például császár, -ok, -t/, vagy a puszta vonzatos szerkezetet /például valaki kiegyezik valakivel/ a történelem mint tantárgy elveszne, végső soron a szaknyelvi kommunikációs készségek

fejlesztése alárendelt szerepet játszana, holott éppen ez a fő célunk. Ezzel tehát nemhogy csorbát szenvedne a vonzatközpontúság elve a magyar mint idegen nyelvoktatásban, hanem ellenkezőleg, a szövegcentrikus, kommunikatív szaknyelvtanítás hathatósabb eszközévé válik:

a/ A szószerkezetek jegyzéke kétnyelvű szótárként használható, kulcs a szöveg megértéséhez.

b/ A dialógikus és monológikus beszédalkotáshoz vázlatként szolgál, vagyis e gyakorlat révén dekodolható az eredeti szöveg, illetve annak variált változata hozható létre. Az utóbbi tulajdonságánál fogva a produktív nyelvtanulás eszköze, segít a verbalizáció elleni hadakozásban. /A történelem, mint szakárgy nyelvének a tanulásához, a mindennapi absztrakcióhoz (például a köznyelvi társalgáshoz) viszonyítva magasabb szintű absztrakció szükséges. E gyakorlattal és a rajta elvégzendő feladattal, a szaktárgyakra jellemző elvontabb szintű beszédképzés sokkal gyorsabban megvalósítható, mint a korábbi eljárásokkal.

A mondatcentrikusság analizálásra ösztönöz, a szövegközpontúság szintézisre, az előző "beragad" például a mondatelemzésbe, az utóbbi a mondanivaló /téma, tartalom/ megszerkesztéséhez, kifejtéséhez ad kulcsot a hallgatónak.

c/ A szószerkezetek szótára a differenciált-intenzív magyar mint idegen nyelvoktatás eszköze, kiscsoportos, páros egyéni tanulás esetén begyakorlásra és önellenőrzésre alkalmas gyakorlat. /Például ugyanaz a művelet elvégezhető általa mint a kérdéssorozattal, s miután kétnyelvű szótár-féleként használható, a hallgatók önellenőrzést végezhetnek vele, megállapíthatják, hogy a sokoldalú gyakorlás révén eléggé automatizálódott-e a tudásuk.

d/ A szószerkezetek vagy bővített szószerkezetek jegyzékét igen előnyös nyelvi laboratóriumi

gyakorlatként is használni, hiszen a szaknyelv automatizálási lehetősége nem egyenlő a köznyelv automatizálásával. Az utóbbi nyelvi környezetben spontánul is végbemehet, a szaknyelvi, szóbeli automatizáció jó-részt csak a tanórán és jól irányított otthoni, önálló tanulással, illetve nyelvi laboratóriumban történő gyakorlatlással érhető el. Továbbá e gyakorlat meg is könnyíti a tanulást, mert a hallgatóknak nem elszigetelten kell megtanulniuk az új szavakat, hanem szövegkörnyezetben, olyan egységekben, amelyek kész elemekként beépíthetők a beszédbe. Másrészt így a szaknyelvtanulás érdekesebb, vonzóbb is a hallgató számára, mintha a szó-kásos nyelvi laboratóriumi drillekkel kellene foglalkoznia.

A kérdéssorozaton és a szószerkezet szótáron kívül célszerű vázlatot is írni, illetve a produktív nyelvelsajátítás érdekében felhasználni. A hallgatókat hasonló vázlat írására szoktatjuk, hiszen ez a vázlat jóval elvontabb, redukáltabb mint például a második gyakorlat.

Dialogikus, illetve monologikus beszéd, esetleg írott szöveg alkotása már nehezebb feladat elé állítja, viszont önállóbb tevékenységre készíti a külföldi hallgatót.

Az elmondottakon kívül megállapítható, hogy a Magyar sorsfordulók könyvecske történelmünk megismerésén túl nagyon jelentős szerepet játszik a nemzetiségi kérdés megértésében is. Az általa megszerzett szókinccet, információkat hasznosíthatják hallgatóink a harmadik év során Debrecenben is. Lehetőségeinkhez képest etnográfiai, képzőművészeti, zenei kultúránkkal foglalkozó anyagokkal, kiegészítő irodalommal /például Mit kell tudni Magyarországról?/, diafilmekkel, hangfelvételekkel és videoszalag felhasználásával, valamint a szófiai Magyar Kulturális Intézet játék-, illetve dokumentumfilmjeinek vetítésével igyekszünk még színesebbé és érdekesebbé

tenni a magyar történelem oktatását.

II. A Magyar Televízió "A Hét" című műsorának jelentősége az országismeret tanításában.

Nagyon nehéz feladat a mai Magyarország hullámhosszára ráállítani a hallgatókat. A napilapok, képeslapok /például Mai Bulgária/, folyóiratok egyes cikkein és a rádióból készített hangfelvételeken kívül / - különös tekintettel az ünnepekre és az évfordulókra például Április 4., pedagógusnap.../ szükségesnek tartjuk a Magyar Televízió műsorainak felhasználását is az országismeret oktatásában.

Az 1985/86-os tanév második felében kísérleti céllal többször felhasználtuk a Magyar Televízió "A Hét" című műsorát, amelyet a Magyar Kulturális Intézet Magyarul Beszélők Klubjában, hallgatóink és más érdeklődők jelenlétében tekintettünk meg. Miután a műsor egyórás és hallgatóink a magyar nyelvtanulás második évében jártak, szükségessé vált egy néhány oldalas segédanyag készítése. A segédanyag a videomagnóról hallott, természetesen szelektált kifejezéseket tartalmazza az elhangzás sorrendjében, valamint néhány olyan feladatot, amelyek a megértésre, a kifejezések variálására, a hallott információk elmondására készítenek elő. A szavakat, kifejezéseket olyan bőséggel sikerült egyszeri meghallgatás után lejegyzetelni, hogy miután sokszorosítottuk, beszédvázlatként is használhatták, tehát az ún. reprodukív beszédképzést jelentősen segítjük vele, ezenkívül a hallgatók hasznos, aktuális információt szereztek a magyarországi és a nemzetközi eseményekről. Miután az egyetemen képmagnót használhatunk, a következő évben, a másodévtől kezdve tanóra keretében szándékozunk ilyen jellegű országismeretet, egyben a köz- és a sajtónyelvet is tanítani.

A hallgatóink segédanyagként a Magyar Televízió "A Hét" 1986. 10. heti műsorához például a következő feladatot és vázlatot kapták kézhez:

Feladat: a kifejezések megértése, a műsor meghallgatása, majd a hallott /látott/ esemény, információ elmondása vázlattal, illetve vázlat nélkül. Az utóbbinál, hogy a produktív beszédképzést is segítsük egy-egy kifejezést variáltattunk. Például eredeti szöveg: "világméretű érdeklődés...", variált: "világszer- te érdeklődnek iránta".

Vázlat /jegyzet/ "A Hét" említett számából, a Szűrös Mátyással készített interjúhoz.

1. meg kell gyorsítani a gazdasági-technikai fejlődést, 2. világméretű az érdeklődés, 3. nagy kárt okozott a személyi kultusz, 4. ne ragozza a mondanivalóját, 5. a formalitásoktól mentes volt /ti. az SZKP XXVII. kongresszusa/, 6. igyekeznek a lenini hagyományokhoz visz- szatérni stb.

A példából jól látható, hogy csak a képmagnó meg- hallgatása után reprodukálható az elhangzott /aktuális/ nyilatkozat. Például Szűrös Mátyás, az MSZMP KB tagja részt vett az SZKP XXVII. kongresszusán. A nyi- latkozatában elmondta, hogy világméretű érdeklődés kísér- te, illetve világszer- te érdeklődtek iránta.

Miután az információ aktuális, nemzetközi jelentő- ségű, sőt a szocialista országok számára, tehát a bolgá- rok számára is különösen fontos, az iménti reproduk- tív beszéd könnyen produktívvá változtatható pél- dául a következő kérdéssorozattal, amely szintén beszéd- vázlatként szolgálhat:

1. Ki vett részt a kongresszuson a Bolgár Kommunis- ta Párt képviselőjében? 2. Hogyan értékelték /rádióban, televízióban, a R a b o t n i c s e s z k o D e l o - b a n /...? 3. Mely feladatok aktuálisak Bulgária számára is?... /a gazdasági-technikai fejlődés meggyorsítása/...

III. A H o g y a n k ö z l e k e d j ü n k B u d a p e s - t e n ? c . p r o s p e k t u s s z e r e p e a h u n g a r o l ó - g i a i i s m e r e t e k g y a r a p í t á s á b a n .

Nyolc-kilenc főből álló csoportjainkban olyan fel- tételeket kell teremtenünk, hogy a tanóra valamennyi

résztevője aktivizálódjon a nyelv elsajátításában és Magyarország megismerésében. A Magyar Lektori Központtól kapott *Hogyan közlekedjünk Budapesten?* c. prospektus vagy képes információs anyag alapján, differenciált oktatási eljárással sikerült az első eredeti /nem tankönyvi/ anyagot felhasználtatnom. Az említett anyag hármasszemponitú: a tömegközlekedés mai lehetséges módjaival ismerttet meg, betekintheitünk a budapesti tömegközlekedés történetébe, a *Honnan hová?* fejezetben pedig a Margitszigettel, a Budai várral, a Belvárossal stb. vagyis turisztikai látnivalókkal ismerkedhetünk meg.

Frontális órából legalább háromszor többre lenne szükség, hogy a nyelvtanulás harmadik hónapjában a hallgatóink alapszintű nyelvtudásuk ellenére megértsék a legalább középszintű nyelvtudásúaknak való szövegeket, a megértés után dialogizálják /vagyis kérdéseket adjanak fel a monologikus típusú szövegekhez/, s előadják /vagyis eljussanak a reprodukív beszéd szintig/. Egy-egy jármű ismertetését egy-egy tanulópár kapta /villamos, autóbusz, metró, trolibusz, a kilencedik diák pedig a HÉV-et és a fogaskerekűt/. Egy órát fordítottunk az egész prospektus megértésére, valamint legalább 5-5 kérdés megírására egy-egy témához. Miután páros óráink vannak, a következő órán két pár számára jutott elég idő arra, hogy ismertessék azt, amiből felkészültek. /Az egyik hallgató beszélt, a másik a táblára írta magyarul és bolgárul a szavakat, s végül a szóban elhangzott kérdések is a táblára kerültek, ugyanis az írásbeli házi feladatuk az lett, hogy ezekre válaszoljanak./

A hallgatók igen lelkesen és eredményesen dolgoztak, a sikerük engem is meglepett. A siker forrásai szerintem a következők:

1. Magyarországból legjobban Budapest érdekli a bolgár hallgatókat.
2. A *Hogyan közlekedjünk Budapesten?*

c. színes prospektus szép is, és érdekes tartalmú is.

3. Először dolgoztak fel nem tankönyvi szöveget.

4. Először tartottak kiselőadást, maguk magyarázták meg az új szavakat, tehát tanítottak. Valószínűleg azt is érdekesnek találták, hogy ezt a munkát ketten végezték.

5. Először történt az életükben, hogy diák adott házi feladatot diáknak. Ahhoz pedig, hogy válaszolhassanak, otthon el kellett olvasniuk azokat a témákat, amelyeket mások dolgoztak fel a tanórán. Így sikerült elérni, hogy két páros órában hat tömegközlekedési eszközzel, s annak mai szerepével ismerkedhettünk meg, vagyis honnan, hova lehet közlekedni rajtuk Budapesten, illetve Pest környékére a HÉV-en.

Megemlítem még, hogy ezt a két pár órát, egy hasonló értékű további óra követte, amikor a hallgatók mint idegenvezetők mutatták be Budapestet. A felkészüléskor két szempontra kellett ügyelniük: a/ A Hogyan közlekedjünk Budapesten? c. prospektusban található anyaghoz fel kellett használni a tankönyvükben /Sipos-Szűcs: Magyar nyelv bolgároknak/ található információkat is. Az új és a régi ismeretek együttes alkalmazása a nyelvtudásnak ezen a szintjén nagyon nehéz, de így produktívabb a tanulás. A másik szempontra a verbális megelődése és a tudatos szókincsfejlesztés érdekében került sor. Lényege, hogy az új szöveget csak variálva lehetett előadni /például maradvány - rom/.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy igen hasznos kiegészítő tananyagnak bizonyult az említett prospektus, amely alkalmas a hungarológiai ismeretszerzésre. A differenciált oktatási eljárás következtében a hallgatók kommunikációs készségének szintje magasabb lett, a megszerzett sikerélmény pedig a további tanulás iránti érdeklődést erősítette.

(1986.)